

Egyszer valahol kék volt a tó

Fenyvesi Ottó költészetéről

Fenyvesi Ottó emlékezés-konceptiója nagyon értékes, etikus költői program, ahogyan ő maga fogalmazott: „fontos, hogy kultúránk emlékeit újraírjuk, újragondoljuk, hogyan látták elődeink az életet”. A huszonkét itt született vagy itt élt vajdasági magyar költő, író és képzőművész életművéről gondolkodva Fenyvesi Ottó emlékező hosszúversei és a Juhász Erzsébetre emlékező prózaverse izgalmas költői kísérlet egy összetett költői nyelv létrehozására, mely eleget tud tenni az újraírás vállalt feladatának. Költői nyelve alakításában hangsúlyos módszere az intertextualitás, a megközelített író művéből vett rövid idézetek, még gyakrabban parafrázisok beépítése; ahogyan a közvetlen stílusimitáció is, amikor a megidézett költő vagy prózáíró poétikájának stilisztikai jellemzőit formálja meg, mintegy tisztelegve is előtte; sokszor a retorikai alakzatok, metaforák, megszemélyesítések gazdag alkalmazása a szép költői nyelv kialakításáért; esetenként hasonló tudatossággal az avantgárd költészet és a modern és posztmodern költői nyelv poétikájára való közvetlen utalások; máskor a szabatos köznyelvi mondatokkal való szövegalkotás; ez utóbbit egészítik ki a spontán élőbeszédet idéző nyelvi formák, melyek használata bizonyosan megkerülhetetlen volt költészetünkről, irodalmunkról gondolkodva, s amelyet élvezetesen, funkcionálisan kötve mai valóságunkhoz is, például a nyelvi vulgarizálódás kérdéseit, legtöbbször expresszív stílusértékhez juttat.

Fenyvesi Ottónak 2004-ben jelent meg Veszprémben a régi és új verseiből készült remek válogatását tartalmazó *Blues az Óceán felett* című kötete, mely felszabadító mély élményt jelent számomra. A valamikori nagyon jó fiatal költő egy teljes értékű, egyéni költészetet mondhat a magáénak, kialakítva egy következetesen felépített költői világlátást és értékes költői nyelvet a mai magyar költészetben.

Az 1978-ban Újvidéken megjelent *Ezüstpatkányok áttetsző selyemzőnák* című első verskötetében a szókincsében gazdag, hömpölygő szószervezetek, hiányos mondatok és teljes mondatok esetenként barokkosnak is mondhatóak, sőt valamiképpen visszautalhatnak az *Énekek éneke* keresztény civilizációnk előtti hatalmas, szerelmet és Istent magasztaló versszövegre is, miközben a Kassák avantgárd költészete utáni modern és posztmodern költészet egyéni költői nyelve alakul itt, melyekben elemző kritikusa, Harkai Vass Éva joggal ismert a „protest song-szerű szólalomban alakot öltő dacia” (Harkai Vass Éva: *Sárszegtől délre*. Timp, Topolya, 2009) is. Kétségtelen ui., hogy Fenyvesi Ottó modern és posztmodern verseinek a kezdetektől máig, ahogyan Harkai Vass Éva írja, „közeli ihlető műfaja a zene (Bob Dylan, a beat, a punk)” (uo.) (*Keserű létmetaforák, A káosz angyala*). A közép-bácskai termő síkságon született és felnőtt, majd a modern tartományi fővárosban tanuló fiatal költő már e korai verseiben hangsúlyos képzet, téma és metafora lesz a *tenger*, sőt az *óceán* is, nem véletlenül, s ami későbbi költészetében még kifejezettebben egy *központi* képzet, a teljesség egy metaforája.

Kollapszus című, 1988-ban megjelent második verskötetét a „Hallottam sírni a vasat” József Attila-idézettel vezeti be, s rövid áttekintésben szeretném hangsúlyozni, hogy Fenyvesi Ottó a mai magyar költészetben szinte egyedülálló módon a modern technikai világ szürke és súlyos tárgyainak képzeit használja fel léthelyzete és létérzése jellemzésére, következetesen értelmezve általuk elidegenültségérzetét, megélt vajdasági világa merevségét, sőt elsötétülését és a maga költészetét is, pl. a *Via negativa* című versben, amikor „Összeégett szavak kattognak” – ahogyan a *Proletárdal* című versében olvassuk. Elemzésre vár, hogyan kötődik ez a rideg és merev tárgyi valóság Fenyvesi Ottó posztmodern költői világához, melynek alakulását a 20. században kiteljesült technikai civilizációnk modernizálódást hozó hatalmas eredményeinek és a mindenütt bekövetkező disszonanciáknak tudatosítása a legteljesebben befolyásolta. Fenyvesi Ottó önmagát „az első bácskai vulkanikus villanytelepnek” (*Commando Dance*) is nevezi, és kétségtelen, hogy a metaforikus megfogalmazásban a maga költői erőteljességében való hitét ellenpontozza a gúnyolódás bíráló hangsúlyával, miközben a költő és költészet egy hagyományos jelzőjét (vulkanikus) is idézi, vállalja.

Fenyvesi Ottó hosszúverseiben mintegy irányt változtat a nyelvi hömpölygés, közvetlenül a tapasztalt világ felé fordulva, a hullámvölgyben a legszubsjektívebb megállapításokat is megengedve magának, ám miként a kassági avantgárd költészet maga is változatlanul részt kíván venni a való világ alakításában. Háborúba torkolló elsötétülő vajdasági világunk lét-

tapasztalatai mellett szellemisége modern korunk általános kérdéseivel, problémáival is foglalkozik, Marshall McLuhan filozófiai magyarázata nyomán, akinek a Beatlesekről írt mondatát idézi is, valamilyen személyes értelmezését is adva korunknak, ami a 20. században természetesen nem lehet már egészen eredeti költői szemlélet és értékelés. A modern technikai civilizáció a személyes életlehetőségek kitérülését, ugyanakkor meghatározottságát is eredményezi, a szupermodern média világában a felszabadulás lehetőségei az elidegenedés alakzataivá is lehetnek. „[A]z élet oly mámorító bátorító / és szigorúan ellenőrzött hogy majdnem minden / tökéletesen szervezett derékig beenyvezett / üzemműködés a díszülés kanalizációjában / valamit tennünk kell / hozzunk koncepciót / emberek testvéreim / hisz még mindig nyakunkon a fejünk...” (*Poetica licentia*). A felszólító versmondatot a költő, a közösségben és a közösségért gondolkodó ember hitvallásaként olvashatjuk. A szocialista rendszer bürokratikuságát bíráló, merevségeitől szenvedő költőnek ezért lesz nagy élménye a lengyel *Solidarność* mozgalom demokratikus szocialista forradalma, mely előtt egész verssel tiszteleg.

Elsötétült itthoni valóságunkban Fenyvesi Ottó külön veszteség élménye a *Halló, Pannonia* című prózaversben megfogalmazott „nemzedékem az örület romjaiban” tragikus eseményei Sziveri János halálával, majd a háborús mozgósítás előli menekülésükkel bezárólag. A tudatosított hullámvölgyben több versében negatív léthelyzetének a megfogalmazását és negatívumok általi önmeghatározását hozza létre, költői egyedüllétét is panaszolva, költői nyelvén „átlépve” közben „valami nehéz lassú punkba / izmos bluesba” (*Punk, punk, pankrean*) a Pannon-tenger fenekén szorongó, vágyakozó költő.

A káosz angyala című, 1993-ban Magyarországon megjelent verskötetéből kiemelném a Sziveri János költőtársra emlékező megrázó gyász verseit és ismét csak hosszú verseit, melyekben „[m]inden és semmi közt...” (*Roll over T@polca*) mintha tovább mélyülne elveszettségérzete, kiegészülne az irodalom helyzetéről való negatív értékeléssel: „egy megvadult poétikai mikrobusz rohan / [...] a kistotálba / a nagy semmibe” – olvassuk a *Commando dance* című hosszúversben, s ugyanitt a már-már idillt idéző, a szülőhelyre emlékező szép versmondatot: „de előbb kimegyek az epresbe”. A szülőhelyre emlékezés, ahogyan Harkai Vass Éva értelmezte, mitikus toposz Fenyvesi Ottó költészetében. Az Epres Topolya egy része, az eperfák miatt elnevezett és a költő számára otthonosan szép név azonban az idézett versmondatban homonímiaként mást, közvetlenül az otthoni kertet jelenti, amit egy másik versmondata nosztalgikus hangsúllyal állít elénk: „földiepret majszolnék / egy réges-régi gunarasi nyárban / de csak

darálok suvickolok”. A költő számára a földieper az öröm, az édes jó íz pozitív szép életérzését jelenti változatlanul, kikezdzhetetlenül, a harmonikus élet jelképe, metaforája a disszonanciák eluralkodása közepette. Nagyon meggyőzőnek tartom épp ezért, hogy Isten hitének megfogalmazásává teszi e szubjektív teljességélményt jelölő kifejezést „a jó isten tejfölös epret kanalaz” (*Ostromállapot keresztfonállal*) derűs költői állításában, melyben az Istennel való kapcsolatunk lehetségességének a hitét vélem felismerni. Fenyvesi Ottó költői gondolkodása vallásos mozzanataival és Isten hitének kifejeződéseivel egy külön írásban tervezek foglalkozni.

A *Ginsberget toldalékolva* című versében olvassuk a nagy amerikai költő versei jellemzését: „Ginsberg hosszútávfutó beszélyeinek egyikét”, s úgy gondolom, a beszélyek kifejezéssel az ő hosszúverseit is minősíthetjük, s minden hangsúlyossá lett elveszettség-, hiány- és gyászérzés mellett hosszútávfutónak is tarthatjuk őt és költészetét, hiszen, ahogyan az *Angol minimumban* című versében írja, jóllehet „romokban a nyelv”, „muzsika gördül a disszonancia alagútjaiban”. Fenyvesi Ottó viszonylag sok versében gondolkodik a költő és a költészet lehetőségeiről, így *A dolgok állása* című, Sziveri János költészetét idéző versében a halott költőtársra emlékezve, közös akarásaik tompa fényében, létük sűrű szövetű ellentmondásaiban foglalja össze költői léthelyzetét.

Az 1999-ben Magyarországon megjelent *Amerikai improvizációk* című kötetében közölte hosszúversét Nagyapáti Kukac Péterről, a kiváló naiv festőről, hitelesen felidézve alakját, sorsát és remek festményeit, valamint a szülőhelyét jelentő egész vidéket (*Nagyapáti Kukac Péter emlékezetére*). Itt jegyzem meg, hogy Fenyvesi Ottó verseiben kezdettől fogva hangsúlyos a természeti lét, a növényi világ tisztelete és szeretete, a természeti tájképek elemeinek a jelenléte. Elemzés tárgya lehetne az is, hogyan válik toposszá verseiben a romantikus költészetből vett felhő kifejezés.

A mintegy hetven amerikai improvizációban Fenyvesi Ottó a totális költészet megvalósítására törő hosszúversek után a rövid vers formáját gondolja újra, megerősítve egy szikárabb versforma poétikáját, melyben a disszonanciák rövidre zártabbak, a megfogalmazások elhagyások közepette alakulnak, töredék jellegűek. „De tudni azt is, / miként áll mindez egybe. / Hogyan egésszé, ami csupa / különbözőség. Csupa hiány, / árnyalat, töredék, elhagyás” – írja erről az *Amerikai improvizációk* egyik versében. Nagy olvasói élmény volt számomra végigolvasni e rövid verseket, melyek alkotói folyamatként lehetnek improvizációk, rögtönzések, a versmondatok azonban feszes, a hiányok és befejezetlenségek mellett is szabatos kompozíciót hoznak létre.

Amerikai improvizációiban a fejlett kapitalista kultúra „The medium is message” szemléletében magára ismerő, ám idegenségérzetével is szembeülvő közép-kelet-európai beatnik költőként írja: „csak ülünk a csillogó ragyogásban / és hallgatunk”. Szép Walt Whitman amerikai modern költői példaképként való felidézése az Ontario partján!, és értékesek a vajdasági magyar költő ámulásai, jóérzései, a felszabadultság élményének a boldogságérzetig ívelő élményei az amerikai világban, „a szerelem egyesült államában”. Ez a felszabadultságérzés juttatja el Isten megszólításához, s olyan versmondatok megfogalmazásához, melyek a hardcore és a punk szemléletéhez közelítve ugyan, ám Isten jelenvalóságának villanásnyi élményét rögzítik: „Közel az Úr, nyilván. / Ó - jesz.” Fenyvesi Ottó egy-egy vallásos képzeteket megfogalmazó versmondatával az istenhit átgondolt mélységeire tud utalni, máskor viszont kételyét rögzíti, Isten hiányát állítja. Majd Isten segítségét kéri a Gonosz ellen a boszniai háború borzalmaiktól szenvedve, az *Advent* című versében pedig az adventi szent áhítat és meghitt, áldott derű világát tudja hitelesíteni: „Tartani a lélek karján, / s mutatni a napnak, a szélnek, / az évről évre újjászülető / betlehemi gyermeket.”

Vázlatos áttekintéséből nem maradhat ki semmiképpen a *Blues az Óceán felett* című vers kiemelése, melyet szintézisként is olvashatunk. Értelmezni kellene, mit jelentenek Fenyvesi Ottó számára a sokszor megnevezett zenei irányzatok és formák, így a blues is. Tény, hogy e versében poétikailag tökéletes megszervezettsége által egészen magával ragadóvá tudja tenni az elégikusság hagyományosnak is tudható jellemzőit. Gondolnunk kell itt természetesen Domonkos István költészetére is, aki zenészként, gitárosként szintén kötődött a blueshoz, és felismerhetőek verseiben az elégikusság jellemzői is. Fenyvesi Ottó versének bevezető és változataiban ismétlődő versmondata az életről Domonkos egy versmondatának a parafrázisaként is olvasható: „Az élet szépen lassan megy tovább...”, „Az élet szép lassan tovaszáll...” és „Az élet szépen pokolra száll...” Ugyanakkor a vers semmiképpen nem lesz énekké, mint más verseiben, itt is a disszonanciák kemény tudatosítása, a *hardcore* lesz a szervező elv, az alaphelyzet az ezredforduló költőjénél mindig ugyanaz: „Szomorú zürzavar körülöttünk...”

A posztmodern költő a legtermészetesebben idézi, illetve parafrázálja Petőfi Sándor egy-egy tündéri versmondatát, mint aki számára a legteljesebben élő valóság a legnagyobb magyar költő romantikus költői létszemlélete. Az ő versmondatának emlékére ismerek az „[e]gyszer valahol kék volt a tó” elégikus versmondatban, odagondolva Kosztolányi Dezső, a másik nagy költőelőd és mester versét is a Palicsi-tóról, melyet ő még kéknek látott. Fenyvesi Ottó versében az elégikusság sohasem csupán érzelmi

attitűdöt jelöl, benne is valóságunk és korunk problémái tükröződnek. A Földünket, Walt Whitman versmondátát idézve, kinyilatkoztatva szerető modern magyar költő verseiben többször utal bolygónk veszélyeztetettségére is, és ennek a globális horderejű problémának mintegy szelídebb eleme a tavak, a folyóvizek, az óceánok szennyeződése, amire nem lehet nem gondolni Fenyvesi Ottó elégikus versmondatait olvasva. „Kék volt egyszer az óceán. / És otffelejtett az Isten bennünket / élet és halál mezsgyéjén. / Édes illatok úsztak a levegőben.”

*

Nagy öröm volt számomra, hogy március 16-án a zentai Alkotóházban a Beszédes István szervezte és a szerző által zeneszámokkal és filmvetítéssel gazdagított, nagyszerű hangulatú szerzői irodalmi esten én mutathattam be Fenyvesi Ottó fiatalabb íróársamat és szerkesztőtársamat az *Új Symposion* folyóiratnál a 70-es években, akit évtizedek óta nem láttam. Veszprémben költözése után szinte teljes egészében elveszítettük a kapcsolatot egymással, s ami még súlyosabb hiány, Magyarországon megjelent könyveit sem ismertem. Olykor hallottam róla hírt, így a zEtna könyvkiadó által kiadott *Halott vajdaságiakat olvasva* című könyvéről is, melynek koncepciója azonnal a legnagyobb tiszteletet ébresztette bennem. Megkapva a könyvet Beszédes Istvántól, szövegnyelvészeti elemzést írtam költői nyelve egy poétikai jellemzőjéről, a spontán élőbeszédet idéző (regionális) nyelvi formák felhasználásáról az újvidéki Magyar Tanszék nyelvészeti konferenciájára készülve.